Sfântul Grigore Palama:

Al patrulea ierarh și al patrulea teolog

Mitropolitul Nafpaktos și Sfântul Vlasios Hierotheos

Sursa: Revista „Intervenție Ecleziastică”, numărul 308 - martie 2022.

Republicat de pe: https://www.parembasis.gr

Desemnarea pomenirii Sfântului Grigorie Palama în a doua duminică a Postului Mare ca o continuare a Duminicii Ortodoxiei arată marea sa valoare, iar acest text se va referi la aceasta.

Este binecunoscută sărbătoarea celor trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Sfântul Grigore Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur. De asemenea, se știe din tradiția bisericească că trei sfinți au titlul de Teolog: Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigore Teologul și Sfântul Simeon Noul Teolog. Atât printre cei trei Ierarhi, cât și printre cei trei teologi, conștiința Bisericii îl include pe un al patrulea, Sfântul Grigore Palama, care este descris ca teolog în texte. Faptul că putem vorbi despre patru Ierarhi și patru teologi dezvăluie marea valoare a Sfântului Grigore Palama.

1. Sfântul Grigore și tradiția apocaliptică a Bisericii

Au existat două poziții diferite cu privire la Sfântul Grigorie Palama. Una, că este un teolog conservator, care se bazează pe interpretări vechi ale vieții spirituale, susținându-i pe părinții isihaști analfabeți, iar cealaltă, că este un teolog care a introdus noi doctrine și concepte noi în Biserică.

Adevărul este însă că Sfântul Grigorie este teologul tradițional prin excelență, purtătorul tradiției ortodoxe. Păstrarea este una, iar tradiția este alta. Prima păstrează unele tipare ale trecutului, în timp ce a doua prezintă

Revelația prin tiparele prezentului. De aceea Tradiția este dinamică. Vedem acest lucru clar în întreaga operă a Sfântului Grigorie Palama.

Grigorie cel Neiertat îl descrie pe Sfântul Grigorie Palama ca fiind un „nou teolog" și învățătura sa ca fiind o „nouă teologie". Ioan de Kyparissia, un adversar al Sfântului Grigorie, îl consideră „ciudat în ceea ce privește religia" și „iresponsabil". Spre deosebire de aceștia, Sfântul Grigorie crede că nu compune o învățătură nouă, ci urmează cu fidelitate tradiția patristică și „Îl preamărește pe Dumnezeul Părinților prin vocile patristice".

Sfântul Filotei cel Roșu spune că zeloții din Tesalonic nu l-au acceptat ca mitropolit, susținând că sfântul a inovat în doctrinele divine. „Și aceasta este, de asemenea, inovația doctrinelor divine care a devenit legendară printre cei nereligioși și suspiciunea nelegiuită despre ea."

Totuși, Sfântul Grigorie Palama nu introduce o teologie nouă, ci interpretează și analizează temeinic tradiția patristică și teologia Bisericii prin propria experiență. Sfântul nu se mulțumește doar să citeze pasaje patristice, așa cum au făcut adversarii săi, ci le interpretează în cadrul ortodox autentic și cu premisele ortodoxe necesare. De aceea este un mare Părinte și învățător al Bisericii.

Aceasta înseamnă că cei care au ajuns la iluminarea minții și la vederea slavei lui Dumnezeu în firea umană a Cuvântului au aceeași teologie. Este imposibil ca cineva să ajungă la theosis și să aibă o învățătură diferită despre Hristos. Arie, pentru că a ajuns la punctul de a susține natura creată a Cuvântului, dezvăluie că nu se afla în cadrul ecleziastic și patristic.

Teoumenii au aceeași experiență, ei știu că Logosul este „Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat", dar pot diferi în terminologie înainte de convocarea Sinoadelor Ecumenice. Totuși, când teoumenii se întâlnesc într-un Sinod Ecumenic, atunci, având aceeași experiență, se identifică și în terminologie, adică atunci „se pun de acord cu ușurință asupra uniformității formulării dogmatice a experienței lor identice".

Sfinții, atunci când participă la Rusalii și primesc Revelația lui Dumnezeu, experimentează verbele și sensurile necreate, pe care apoi trebuie să le transmită cu verbe și sensuri create. Rusaliile nu se

îmbunătățesc nici ca revelație, nici ca înțelegere. Cu alte cuvinte, nu avem o mai bună înțelegere a Revelației de-a lungul timpului și nici nu este acordată Bisericii la intervale diferite, deoarece a fost dată „o dată pentru totdeauna sfinților". Totuși, prin termenii respectivi, Sfinții Părinți asigură tradiția vie, care transcende sensurile și verbele, în limbajul timpului lor. Și fac acest lucru atunci când o erezie îi îndepărtează pe credincioși de experiența Revelației, ceea ce constituie moartea spirituală. (Părintele Ioan Romanides)

Astfel, Sfântul Grigorie Palama, purtător al aceleiași Revelații, un suflet înrudit cu Părinții Bisericii, cei trei Ierarhi și cei trei teologi, a analizat și prezentat aceeași teologie a sfinților Părinți, respingând erezia antihesihaștilor, care se bazau pe filosofie și contemplație.

Mai mult, Sfântul Grigorie Palama nu numai că a analizat în continuare învățătura patristică, dar a prezentat și premisele teologice ale teologiei ortodoxe și teologia Sinoadelor Ecumenice, pe care, desigur, le întâlnim în întreaga tradiție patristică. Premisa fundamentală a teologiei ortodoxe este isihasmul.

Prin urmare, teologia Sfântului Grigorie Palama nu poate fi caracterizată drept teologie palamiană, tocmai pentru că este o teologie a Bisericii. De obicei, învățătura unui eretic îi ia numele, tocmai pentru că diferă de învățătura Bisericii Ortodoxe Catolice. Din acest motiv, nu putem vorbi despre teologia Părinților Capadocieni sau despre teologia Alexandrină ca și cum ar fi o teologie diferită a Bisericii.

Desigur, este posibil și permis, într-o anumită măsură, să vorbim despre Părinții Capadocieni, atunci când ne referim la locul de origine comună și când totuși vrem să arătăm contribuția lor la formarea termenilor, dar nu că și-ar fi creat o teologie proprie.

2. Sfântul Grigore Palama și cei trei ierarhi

Teologia Sfântului Grigorie Palama este teologia Bisericii și a celor trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur, întrucât cei trei Ierarhi, ca purtători ai Tradiției, au o viață și o învățătură comună cu Sfântul Grigorie, care este și el un purtător al Tradiției Ortodoxe.

Vedem acest lucru clar atunci când studiem textele Sfântului Grigorie Palama. El citează constant fragmente din operele celor trei Ierarhi și ale altor Părinți, interpretându-le autentic. Cu priceperea sa interpretativă, datorată experienței comune, le poate prezenta în context ortodox, corectând sensul incorect dat de eretici. Ereticii folosesc întotdeauna cuvintele și textele Sfinților Părinți pentru a-și susține opiniile, după ce în prealabil le-au modificat și le-au adaptat la propriul context.

Astfel, studiul operelor Sfântului Grigorie Palama, printre altele, ne arată modul în care ereticii și Părinții lucrează asupra acestei probleme cruciale. Ereticii „pătrund" textele și le alterează, în timp ce Părinții le prezintă în dimensiunea lor autentică. Problema, așadar, nu este citarea sau necitarea pasajelor patristice, ci înțelegerea conținutului lor.

Dacă ne uităm înapoi la lucrarea Sfântului Grigorie „Despre cei sfinți pustnici", vom descoperi că multe pasaje din operele celor trei ierarhi sunt folosite pentru a răsturna argumentele lui Varlaam și a prezenta învățătura ortodoxă.

Ar dura mult dacă aș enumera toate pasajele pe care Sfântul Grigorie le folosește din operele celor trei Ierarhi. Vreau doar să menționez lucrările lor din care a extras pasajele.

Vasile cel Mare: din slujba de șase zile, din predici despre Psalmi, din opera subversivă a lui Eunomie, din interpretarea profetului Isaia, din diverse predici, din opera sa pentru tineri, din termenii în lățime, din lucrarea sa Despre Duhul Sfânt, din Epistolele sale.

Grigore Teologul: Din aproape toate predicile și scrisorile sale.

Ioan Gură de Aur: Din lucrarea sa despre Teodor, din lucrarea despre natura de neînțeles a lui Dumnezeu, din omiliile despre profetul Isaia, despre evanghelistul Matei, despre evanghelistul Ioan, din omiliile despre scrisorile apostolului Pavel.

Întreaga operă a Sfântului Grigorie Palama poate fi concentrată pe trei puncte. Unul este Despre Duhul Sfânt, celălalt despre distincția dintre esență și energie în Dumnezeu, iar al treilea despre isihasm, adică modul în care omul participă la Dumnezeu. Toate aceste trei subiecte au fost abordate de toți cei trei Ierarhi, deoarece au existat ocazii în timpul lor.

Nu intenționez să dezvolt învățătura celor trei Ierarhi cu privire la toate problemele tratate de Sfântul Grigorie Palama, ci să subliniez că Sfântul Grigorie Palama, vorbind despre Duhul Sfânt, despre esența și energia lui Dumnezeu precum și despre întoarcerea minții la inimă, despre purificarea, iluminarea și îndumnezeirea omului și despre tăcerea sacră, nu și-a creat propria teologie și școală, ci a exprimat mai degrabă tradiția Bisericii, așa cum a fost trăită de sfinții căutători de Dumnezeu, Profeții, Apostolii, Părinții și, cu siguranță, cele trei mari Lumini ale Dumnezeirii Trisilvie, Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur.

Cu iluminarea Duhului Sfânt, el a prezentat aceste adevăruri mai detaliat, deoarece exista o nevoie în vremea sa, datorită faptului că antihesihaștii erau cuprinși de o manie, și chiar una demonică, împotriva acestor poziții dogmatice. De fapt, întreaga tradiție isihastă vie pe care Sfântul Grigorie a găsit-o la Muntele Athos l-a ajutat în dezvoltarea ulterioară strălucită a acestor adevăruri ortodoxe, iar acest lucru l-a făcut cu pricepere și originalitate teologică.

3. Cei patru ierarhi și teologi din tradiția Bisericii

În Biserică vorbim despre trei Ierarhi, și anume Vasile cel Mare, Sfântul Grigore Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur. De asemenea, vorbim despre trei Teologi, și anume Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigore Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur.

Totuși, în conștiința Bisericii, Sfântul Grigorie Palama este numărat printre cei trei Ierarhi și cei trei teologi, constituind cei patru Ierarhi și cei patru teologi. Vom vedea acest adevăr atât în hagiografie, cât și în imnografie.

În Sfânta Mănăstire a Marii Lavre, unde Sfântul Grigorie a fost o vreme călugăr, este așezat împreună cu ceilalți trei Ierarhi în nișa Mesei. Același lucru îl găsim și în Sfânta Mănăstire Vlatadon, care a fost ctitorită la mijlocul secolului al XIV-lea de Mitropolitul Tesalonicului Dorotheos Vlattis și fratele său Markos, care au fost ucenici ai Sfântului Grigorie Palama. Pe altarul Catolicosului acestei Sfinte Mănăstiri, Sfântul Grigorie este înfățișat alături de cei trei Ierarhi, și anume Vasile cel Mare, Sfântul

Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur. Pe cupola capelei sudice a Catolicosului Sfintei Mănăstiri (patru triunghiuri sferice) este așezat alături de ceilalți trei teologi ai Bisericii, și anume Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Simeon cel Tânăr Teologul. Prin urmare, în hagiografie apare că Sfântul Grigorie este caracterizat ca fiind al patrulea Ierarh și al patrulea teolog.

Dar și în imnografia sacră este lăudat împreună cu cei trei mari Ierarhi și Lumini ai Dumnezeirii Trisiliu. Sfântul Filotei cel Roșu, care a compilat sfânta slujbă a sfântului, în canonul sărbătorii îl include și îl preamărește pe Sfântul Grigorie alături de cei trei Ierarhi. De asemenea, Sfântul Grigorie Palama este caracterizat ca o simfonie și un sinod al celor trei teologi, care sunt acum îmbogățiți de un al patrulea teolog, cu adevărat congenial și omorim cu ei. Voi cita ca exemplu prima odă (a') a Canonului.

Odă a': Sunet pl. d'.

Pacea. Faraonul înarmat cu carul

Teologii celor trei se întâlnesc și te însoțesc și acum

Bucură-te, Tată,

destinat în ode

Laud inspirația Treimii prin tine și cuvântul pe care l-ai zămislit,

Fericitul Ierarh Grigorie.

Ca teologi, înțelepți, oratori și scriitori sacri

al cuvintelor sacre

și excelent în doctrine

trei predicatori purtători de Dumnezeu,

secretul tău secret

și un sinonim și un omonim

Aveți o părtășie de imnuri chiar și acum.

Legile prieteniei și instituțiile lor, bine păstrate de sus,

cei trei pentru numele lui Dumnezeu

hai, pregătește-te

Purtându-l pe Hristos în mijloc,

ca acel profet,

Acum nu te îmbogățești pentru a patra oară.

într-adevăr, este inerentă și homomorfă.

Teologia reverendului, trâmbițele, vocile Sfintei Treimi,

muzele sacre

Să cântăm laude sacre;

Vasile, Grigore,

Ioan cel Mare

cu Grigore cel Mare

pentru că harul Duhului este cu ei.

Theotokion

Prieteni ai înțelepciunii, ai evenimentelor divine, în persoana lui Dumnezeu

și sfânta casă

templul viu,

fiind el însuși un specimen,

Fecioara, în cuvinte

Au proclamat-o drept Maica Domnului.

„Sunt instrumentele harului."

Conștiința comună a Bisericii îl recunoaște pe Sfântul Grigorie Palama ca un mare Părinte al Bisericii, un Învățător Ecumenic și îl include în corul celor trei Ierarhi și al celor trei mari teologi ai Bisericii. Caracterizarea de teolog, care i-a fost dată, îl face un membru ales al corului sfinților Părinți.

Cu adevărat, Sfântul Grigorie este „campionul de necontestat al teologilor".

4. Un simplu învățător al Bisericii

În plan sinodal, Biserica l-a caracterizat pe Sfântul Grigorie Palama drept un părinte, învățător și teolog infailibil. Volumul sinodal din 1347 este caracteristic atunci când se referă la acest mare sfânt athonit:

„Dar dacă vreunul dintre celelalte lucruri menționate mai sus se va auzi vreodată, fie în gând, fie în vorbire, fie în scris, împotriva spusului preasfințit ieromonah, domnul Grigorie Palama, și a monahilor cu el, sau mai degrabă împotriva sfinților teologi și a acestei Biserici, votăm și noi împotriva lui și ne supunem aceleiași condamnări, fie a celor hirotoniți,

fie a laicilor.” Acest preasfințit ieromonah adesea menționat, domnul Grigorie Palama, și monahii care l-au însoțit, care nu au dat greș în a scrie și a reflecta asupra învățăturilor divine, înțelegându-le cu precizie după examinare, ci mai degrabă în toate modurile, așa cum se cuvine, apărând învățăturile divine și evlavia și tradiția noastră comună, nu numai că am fost întotdeauna superiori tuturor ereziilor împotriva lor, ci mai degrabă celor împotriva Bisericii lui Dumnezeu, așa cum a fost volumul anterior al sinodului, dar îi declarăm și a fi cei mai siguri campioni, avocați și ajutători ai Bisericii și ai evlaviei ei.”

Acest text sinodal evidențiază trei adevăruri pe care toți creștinii ar trebui să le cunoască.

În primul rând, Sfântul Grigorie Palama este caracterizat ca un învățător infailibil și sigur al Bisericii.

În al doilea rând, învățătura Sfântului Grigorie despre distincția dintre esență și energie în Dumnezeu, despre participarea omului la energia necreată a lui Dumnezeu și despre modul de viață isihast este o învățătură a Bisericii și o regulă de evlavie și viață.

În al treilea rând, oricine neagă și minimalizează Sfântul Grigorie Palama, precum și viața isihastă pe care a trăit-o și a propovăduit-o, este condamnat de Biserica Ortodoxă.

În vremea noastră, când am fost, din păcate, influențați de tradiții scolastice, neoscolastice, protestante și filosofice - vechi și noi -, învățătura Sfântului Grigorie Palama este actuală în toate privințele. Cu această învățătură, care este învățătura Bisericii, putem trăi ca ortodocși și respira oxigenul pur al teologiei ortodoxe. Într-adevăr, el este al patrulea ierarh și al patrulea teolog, el este gura teologilor, așa cum se cântă în slujba sa compusă de Sfântul Filotei cel Roșu, Patriarhul Constantinopolului:

„Bucură-te, laudă a Părinților, gură a teologilor, cort al tăcerii, casă a înțelepciunii, țărm al Învățătorilor, ocean al cuvântului; bucură-te, unealtă a faptei, țărm al teoriei, vindecătorul bolilor omenești; bucură-te, templu al Duhului, și mortului și viuului, Tată.”